

Lichenen van Eindhoven en omgeving sinds 1924

P. van den Boom

Historische gegevens

Enige maanden geleden is mij informatie ter hand gekomen betreffende een herbarium van G.Smelt dat gedaateerd is; 1924 - 1929. Het herbarium bevat 57 collecties die verzameld zijn in en rondom Eindhoven. Het gaat om 15 epifytische, vier epilittische en 38 terrestrische soorten. Daarnaast zijn er vier collecties elders uit Nederland en twee van de Vogezen. Het is een fraai herbarium van 41 genummerde vellen waarop één of twee collecties zijn geplakt. De lichenen zijn met zorg gedroogd, zorgvuldig opgeplakt en voorzien van kalligrafische tekst. De meeste determinaties bleken echter foutief of er was in een enkel geval geen naam ingevuld. Het materiaal is nagedetermineerd door Maarten Brand.

Van de weinige epifyten vallen vooral de fraai ontwikkelde *Bryoria fuscescens* (tot 7.5 cm), *Usnea hirta* (tot 6.5 cm) en *Cetraria chlorophylla* op. Deze zijn in Nederland tegenwoordig zeldzaam en minder goed ontwikkeld. In het betrokken gebied zijn ze niet meer teruggevonden. Ook het materiaal van *Parmelia caperata* en *Pseudevernia furfuracea* is erg mooi ontwikkeld. Van deze soorten zijn nog slechts enkele nietige 'restanten' teruggevonden. Opvallend is ook dat *Lecanora conizaeoides* (op *Quercus*) het enige korstvormige licheen dat bewust is verzameld en enkele malen als begeleidend is meeverzameld, toen al algemeen moet zijn geweest. De oudste vondst van deze soort betreft door Wakker in 1904 bij Helvoirt verzameld materiaal. In die tijd was zij echter zeldzaam in de omgeving van 's-Hertogenbosch en groeide alleen op *Betula*, *Fagus* en *Pinus*, maar niet op *Quercus*, zoals blijkt uit het onderzoek van Han van Dobben aan door Wakker verzameld materiaal. Dat *Lecanora conizaeoides* zich rond Eindhoven in 1925 al sterk had uitgebreid duidt erop dat de luchtverontreiniging toen al duidelijk merkbaar begon te worden.

Terrestrische soorten vormen de meerderheid van het herbarium met ondermeer 19 soorten *Cladonia*. De meeste daarvan zijn recent ook gevonden maar de exemplaren van Smelt zijn meestal uiterst fraai ontwikkeld. *Cladonia mitis*, *Cladonia furcata* en *C. gracilis* zijn zo'n 10 cm hoog waarvan de laatste met apotheciën, dit in schrille tegenstelling tot het veel kleinere en soms onduidelijke materiaal van deze tijd, dat bovendien ook nog weinig wordt gevonden. Het aantal collecties van *Cladonia furcata* is groot en is verzameld onder verschillende namen. Deze *Cladonia* is minder acidofiel dan de meeste andere. Een argument voor de sterke achteruitgang van deze soort zou de verzuring van de bodem kunnen zijn.

Epilithisch zijn er maar twee soorten verzameld; *Physcia caesia* en *Xanthoria parietina*. Deze behoren tegenwoordig tot de meest algemene lichenen van het gebied.

Huidige toestand

Na het gereedkomen van het artikel over lichenen van Eindhoven en omgeving eind 1984 (zie Buxbaumiella 16:52-59) werden al snel weer enkele nieuwe soorten voor het gebied gevonden en wat nieuwe impulsen gaf om door te gaan met inventariseren, zij het met een enigszins gewijzigde methodiek.

Het tegenwoordige werkterrein is nu een omcirkeld gebied, met in het midden de stad Eindhoven. De cirkel heeft een straal van 17.5 km en een oppervlakte van ca 40 uurhokken. Hierbinnen is een grote variatie aan biotopen aan te treffen.

Na drie jaar van inventariseren blijkt dat soorten waarvan in Nederland maar weinig vondsten bekend zijn ook hier kunnen voorkomen. Bijvoorbeeld; *Bacidia phacodes* op een weidepaaltje, *Lecanora grumosa* op een oud kerkje, en *Vezdaea retigera* op vochtige baksteen. *V. retigera* is nog maar enkele jaren bekend van Nederland maar zal wellicht, mits in het voorjaar gezocht, minder zeldzaam blijken dan tot nu toe het geval is.

Een deel van de epifytische lichenen is nitrofiel. Zij kunnen massaal voorkomen bij boerderijen. Vaak worden soorten aangetroffen als *Candelariella reflexa*, *Physcia adscendens*, *P. caesia* en *P. dubia*, de laatste in 17 km.-hokken. Soor-

ten die minder eutrofiëring prefereren en een meer sub-neutraal tot matig acidofiel karakter hebben zijn bijvoorbeeld *Lecanora carpinea* (12 km.-hokken), *Parmelia exasperatula* (5 km hokken) en *Physcia stellaris* (3 km.-hokken). Van de meer of minder acidofiele soorten zijn nu enkele vondsten bekend van *Buellia griseo-virens*, *Lecanora pulicaris*, *L. saligna* en *Strangospora pinicola*.

Epilitische lichenen die vermeldenswaard zijn worden vooral op oude kerken en grafstenen gevonden. Zo is *Aspicilia contorta* op dergelijke plaatsen in 8 km.-hokken aange troffen. Veel zeldzamer zijn *Lecanora grumosa*, *Leptogium schraderi*, *Parmelia loxodes* en *Placynthium nigrum*. Deze zijn elk een keer gevonden. Daarnaast zijn opmerkelijke vondsten die van *Physcia caesia* en *Porpidia soredizodes*, beide met apotheciën en groeiend op baksteen.

Terrestrische lichenen inventariseren vergt veel tijd, enerzijds vanwege het grote aantal km.-hokken waarin zich heidegebieden bevinden, anderzijds vanwege de vele slecht ontwikkelde *Cladonia*'s die soms m.b.v. de MCT* moeten worden gedetermineerd. Recente vondsten zijn *Cladina arbuscula*, *Cladonia scabriuscula*, *C. strepsilis* en *Coelocaulon muricatum*, alle eenmaal gevonden, waarvan het exemplaar van *C. muricatum* in het niet valt bij het fraaie materiaal van het herbarium van Smelt.

Slotopmerking

Van de 165 tot nu toe gevonden soorten zijn 38 soorten maar eenmaal gevonden en 93 soorten zijn minder dan zes keer gevonden, terwijl het aantal algemene soorten (die in meer dan de helft van de geïnventariseerde km.-hokken voorkomen) maar op een totaal van 22 komt. Dit laatste is een betrekkelijk laag aantal.

Vanwege het enorme verschil in de ongetwijfeld optimale vitaliteit van de lichenen van Smelt tegenover de lage vitaliteit van de lichenen die heden ten dage voorkomen, als mede het ontbreken van de gevoeligste soorten van eertijds, en omdat Smelt weinig lichenen heeft verzameld (korstvormige soorten ontbreken), is het moeilijk een vergelijking te maken. Het soortenaantal uit die tijd zal beslist hoger zijn geweest dan tegenwoordig het geval is.

Met dank aan Maarten Brand voor de informatie van het herbarium van G.Smelt die hij me heeft aangereikt en tevens voor de controle van enkele determinaties.

literatuur

Dobben, H. van. 1983. Changes in the Epiphytic Lichen Flora and Vegetation in the Surroundings of 's-Hertogenbosch (The Netherlands) since 1900. Nova Hedwigia band XXXVII.

Wirth, V., 1980. Flechtenflora. UTB.